

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİ

Dr. Osman YALÇIN*

Özet

Türk-Amerikan ilişkileri Osmanlı döneminde başlamıştır. Bu süreçte Amerikan görevlileri Osmanlı Devleti ile sıkı bir işbirliği için mücadele ederken sorunlarla uğraşan Osmanlı Devleti gerekli reaksiyonu gösterememiştir. Türk milli mücadele yıllarında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin tavrı işgalci ülkeler nispeten daha olumlu olurken, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bazı sorunlar Cumhuriyet Dönemine yansımıştır.

ABD, Birinci Dünya Savaşı sonunda kısmen kendi içine çekilirken, İkinci Dünya Savaşı'na katılması ile eski dünyanın bir parçası olmuştur. Savaş sonunda dünyada oluşan kamplaşmada Amerika, Batı medeniyetinin temsilcisi olmuştur. Amerikan Dışişleri Bakanı Marshall bunu teşvik etmiştir. SSCB'nin işgalci bir politika izlemeye başlaması ve karşısında etkin bir güç olmaması Amerika'nın daha etkin olarak eski dünyada rol almasına vesile olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti 1930'lu yılların sonuna kadar bölgesinde bir istikrar unsuru olmuşken, İkinci Dünya Savaşı'na bütün ısrarlara rağmen girmemesi büyük bir başarı olmuştur. Ne var ki, savaş sonunda Türk ekonomisinin ciddi sıkıntıları bulunuyordu. Bu süreçte Sovyetlerin tehditkâr politikaları da Türk idarecileri Batıya yaklaştırmıştır. Bu kapsamda İngiltere'nin de girişimi ile Amerika ile olan ilişkilere önem verilmiştir. Amerikan-Türk İlişkileri kısa sürede büyük gelişme göstermiştir. Türk idareciler NATO üyesi olan Türkiye'nin çok daha emniyetli ve güvenli bir kampa girerek tehditlerden kurtulduğuna inanmışlardır. Bu mutluluk çok uzun sürmemiştir.

1962 yılında yaşanan Füze Krizi ile yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin 1964 Kıbrıs Çıkartma Planına Amerika'nın vermiş olduğu tepki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Kıbrıs Barış Harekatı sonrası Türk-Amerikan İlişkileri ile daha ciddi sorunlar ortaya çıkarken, her iki ülke kendi çıkarları söz konusu olduğunda farklı davranabileceği gerçeğini karşı tarafa anlatmasını başarmış gibi gözükmektedir. 1 Mart 2003 Tezkeresi ile Füze Kalkanı Projesi bu gerçeği teyit etmektedir. Şimdilerde iki ülke ilişkilerinde yeni bir bahar dönemi yaşanıyor gibi. Ancak ne zaman, kim tarafından, nasıl ve nerede ilk **yanlışın yapılacağı** ise şüphesiz Türk-Amerikan İlişkilerine vakıf olanlara merakla beklenmektedir. Zir geçmişte hep yaşanan süreç bu kez de yaşanacak beklentisi bulunmaktadır.

* Dr. Osman YALÇIN; A.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden 1998, İktisat Fakültesi'nden 2000 yılında mezun olmuştur. G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı alanında Yüksek Lisansını 2004, Doktorasını 2008, Ufuk Üniversitesi'nde Uluslar arası İlişkiler alanında ikinci Yüksek Lisansını 2007 yılında tamamlamıştır. Hv.K.K.İğri Tarihçe Subaylığında 3 yıl görevi müteakiben Hava Harp Okuluna atanmış olup, Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktadır. Siyasi Tarih, T.C.İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ile Havaacılık Tarihi ve Hava Harp Tarihi Dersleri Vermektedir. oyalcin@hho.edu.tr- 20 Temmuz 2013

TURKISH-AMERICAN RELATIONS AFTER THE WORLD WAR II

Abstract

The Turkish-American relations have started during the Ottoman Era. While the American officials were trying hard for a close collaboration, The Ottoman Empire -dealing with her problems- failed to give necessary reactions. Although American attitude towards Turkey during the Turkish National Struggle for Independence was more positive when compared to that of the occupying nations', some problems from the Ottoman Empire were reflected to the policies of the New Republic.

Although The USA receded after the World War I, she became a part of the old world by taking part in the Great War. Later on, the USA played the representative role of the Western World. American Minister of Foreign Affairs Marshall also supported this policy. When the USSR started an occupying policy without an effective power opposing it, the USA played a leading role in the Old World.

In spite of all the importunities, it was a great success for The Turkish republic who was self-consisted in the region till 1930's, not to take part in the World War II. However, because of the serious problems Turkish Economy was facing after the War and the threatening policies of the USSR, the Turkish governors got closer to the West. With the attempts of Britain, relations with the USA were started to be paid particular attention. The Turkish-American relations improved in a short while then. The Turkish governors believed that by participating in NATO, in other words, taking sides in such a safe and secure camp, Turkey could free herself from the threatens. However this happiness did not last long.

The events during the Cuban Missile Crisis in 1962 and the reaction of the USA to the Turkey's Landing Plan to Cyprus affected the relations negatively. It seems that both countries succeeded to enunciate that they could stick to their own benefits, while more serious problems were reappearing after the Cyprus Peace Operation. The Memorandum signed in March the 1st, 2003 and the Missile Shield Project proved this reality. It seems that currently the relations between both countries are somewhat in a new pink period. However, there is no doubt that it is wondered by many who are familiar with Turkish-American relations, when, by whom, where and how the first false step would be taken by. For the past events are expected to recur.

1.1. Giriş

Türk Amerikan İlişkilerinin temelleri 18. Yüzyılın sonlarına kadar gitmektedir. Resmi ilişkilerden önce Akdeniz'de ticaret yapan Amerikan bayraklı gemilerin Osmanlı Garp Ocaklarına vergi vermesi ve durumun 10 Haziran 1797'de Amerikan senatosunda onaylanması ile resmileşmeye başlamıştır¹. İstanbul Yönetimi ile ilk antlaşma 7 Mayıs 1830 tarihine ait olan

¹ Ali İhsan GENCER-Ali Fuat ÖRENÇ-Metin ÜNVER, Türk Amerikan Silah Ticareti Tarihi, Doğu Kütüphanesi, İstanbul,2008,s.27-29

dostluk antlaşmasıdır. İlk dönem ilişkilerin kurallarını daha ziyade Osmanlı Devleti belirlerken, Türklerin dünya politikasında etkinliğinin azalması ile bu ilişkilerin seyri de değişmeye başlamıştır. Amerika ile ilişkiler 7 Mayıs 1830 yılında yapılan antlaşmasının gizli maddesi gereği Türkiye için gemi yapılması istenmekteydi. Bu mümkün olmamış ama 2 Amerikalı usta Osmanlı ülkesine gönderilerek destek verilmiştir. Bilahare her alanda Amerikan yönetimi Osmanlı yönetimine sıcak davranmış, uluslararası faaliyetlerde yer vermiştir. Ne var ki, Osmanlı Devleti ilişkilerde geri planda kalmıştır. Bununla birlikte, Washington'da dikilen Anıt taşta Sultan Abdülmecit de isminin yazılmasına müsaade ederken, gelişen ilişkiler sonucu silah alımında Amerika önemli ülkelerden biri haline gelmiştir². 19.yüzyılın sonlarında ve 20. Yüzyılın başlarında Amerika'nın Osmanlı ülkesi içerisinde kurmuş oldukları 500 civarında okul faaliyetini sürdürmektedir. Ermeni olayları bir dönem 2 devletin ilişkilerini olumsuz etkilemiş ve zaman içerisinde ilişkiler yeniden düzelmeye göstermiştir. Özellikle bu sorunların yaşandığı dönemde, Türk denizlerinde komutanlığını Chester'in yapmış olduğu Amerikan askeri gemisinin İstanbul Yönetimi tarafından dostane karşılanması ve Sultan Abdülhamid'in ince politikasının sonuçları Türk-Amerikan İlişkilerine 20. Asrın ilk yıllarında farklı bir boyut kazandırmıştır.

1.2. Birinci Dünya Savaşı Sonunda Amerika'nın Türkiye'ye Bakışı

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin içine düşmüş olduğu sıkıntılı durumda bazı Türk aydınları Amerikan Mandasını en iyi çözüm yolu olarak savunmuştur. Ne var ki, dönemin Amerikan başkanı olan Wilson, Türklerin Avrupa'dan çıkarılmasını savunmaktaydı. Paris Konferansında, Lloyd George; Wilson'a Türklerin İstanbul'da kalıp kalmayacaklarını sorar. Wilson'un cevabı: **"şayet benim hüküm isteniyorsa Türkler Avrupa'da çok uzun zaman kaldılar, oradan tamamen temizlenmelidir"** olmuş-

² İbrahim BAYBURA, *Amerika Tarihçesi, Türk-Amerika Tarihi Münasebetleri Gezi Notları*, 1971, s.150-153; GENÇER-ÜNVER, a.g.e., s.34-37 - 1827'de Navarin'de Osmanlı Donanmasının yakılmasının hemen sonrasında Amerikan gemiciliğinden yaralanılmak istenilmesi oldukça iddialıdır. Ne var ki, Amerika, İngiltere ile karşı karşıya gemmek için 1830 Antlaşmasının gizli maddesini yürürlüğe koyamaz. Denizci 2 uzman gönderir. Bu uzmanlardan biri kendi yaptığı gemi ile gelmiştir. Durumu inceler ve 18-20 yaşlarında 70-80 kadar Türk gencini Amerika'ya beraberinde götürmeyi orada bu insanlara sanatını öğretmeyi, İngilizce öğrenmelerini ve beraber yaptıkları gemi ile dönerken Osmanlı İmparatorluğu'nun 80 civarında modern gemi ustasına sahip olacağını da ifade eder. Ne var ki, İstanbul Yönetimi bu projeye sıcak bakmamıştır.

tur³. Türk kamuoyunda ise pek çok yetkili kişinin ve basın genelinin bu gerçekleri göremedikleri anlaşılmaktadır. Bunun yanında tam bağımsızlığı savunan ve başarılı olacaklarına pek inanılmayan bir kesim de mevcuttur. Tartışmaların sürdüğü bir zamanda Yahya Kemal, “*Vatan Mefhumu*” isimli makalesinde, “*Bu şehre (İstanbul) girmek için Fatih’in her topuna doksan manda koştuk. Şimdi koca saltanatı bir mandaya değışeceğiz...*” diyerek manda yanlılarını ince göndermeler yapmaktadır⁴.

Mustafa Kemal Paşa ve öngörü sahibi bazı milliyetperverler olmasaydı, mandacılık Türkiye gündemini daha epeyi meşgul edecek gibi görünüyordu. 20 Eylül 1919 Cumartesi günü Sivas’da yapılan ve üç saat kadar süren Mustafa Kemal Paşa – General Harbord Görüşmesi İstiklal Savalı yıllarında Amerikan bakışının şekillenmesinde önemli dönemeçlerden birini oluşturmaktadır⁵. Amerika, Lozan Antlaşmasına taraftar olarak imza atmamıştı. Ancak Lozan görüşmelerinde ülke çıkarlarını korumak için gelişmelere oldukça ilgili davranmış ve temsilcisi vasıtasıyla gerek duyduğunda taraf olmaya özen göstermiştir. Diğer taraftan Türk heyeti de zaman zaman Amerikan heyetinin desteğini almak istemiştir. Ankara Yönetimi, Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında gündeme gelen ve hükümetleri uzun süre meşgul eden Chester Projesini Büyük Millet Meclisi’nden geçirmek suretiyle Amerikan desteğine önem verdiği mesajını vermiştir. Ne var ki, Chester Projesi hayata geçmemiş, firma taahhütlerini yerine getirmediği için Büyük Millet Meclisi onayını iptal etmiştir. Türk-Amerikan ilişkileri 1920’li yılların sonlarına doğru mütekabiliyet esasına göre işlemeye başlamıştır.

Atatürk’ün kişisel olarak Amerikan halkına saygı duyduğu, bu saygının temelini ise Amerikan Bağımsızlık savaşının sömürüye karşı verilmiş olmasından kaynaklandığını değerlendirmek mümkündür. Esasen 20’nci yüzyılın ilk neslinin Amerikan imajı genel olarak olumludur.

Atatürk’ün hayatında Amerika ile ilgili öne çıkan görüşmelerden bazıları şunlardır;

a. General Pershing’in kurmay başkanı olan Tümgeneral Harbord’un

³ Nuri YAVUZ, “Sivas Kongresi ve Manda Meselesi”, **Sivas Kongresi II. Uluslararası Sempozyumu 2 Eylül 2003-Sivas**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2003s.220

⁴ YAVUZ, **a.g.m.**, s.219

⁵ <http://atam.gov.tr/Mustafa-Kemal-Pasa-General-Harbord-Gorusmesi>, Erişim: 02.07.2013
General 46 kişiden oluşan bir heyetle bölgeyi dolaşır ve ayrılırken Mustafa Kemal Paşa’dan etkilenmiş olarak; “Eğer Amerikan ordusunda muvazzaf bir subay olmasaydım, gelir sizinle birlikte mücadelenizi izlerdim!” ifadesini kullanır.

- Sivas'ta Mustafa Kemal ile görüşmesi,
- b. 1931 yılında dünya turna çıkan Amerikan havacıları Yalova'da kabul etmesi ve iki millet arasında dostluk mesajları vermesi,
 - c. 1932 yılında Amerikalı ünlü General Mac Arthur ile dünyanın genel durumunu değerlendiren bir görüşme yapması,
 - d. 1930'lu yıllarda Amerikan elçisi ile yapmış olduğu görüşmelerde yapılan karşılıklı konuşmalar Mustafa Kemal Atatürk'ün Amerikan politikasına vermiş olduğu birkaç örnektir.
 - e. Atatürk, Türk Hava Kuvvetlerinin en gelişmiş hava endüstrilerinden olan Amerikan hava endüstrisinden yararlanmasına da önem verir⁶. Döneminde başta Martin-139 bombardıman uçağı olmak üzere ABD'den gelişmiş ve üstün nitelikli uçak alınmasına önem verir.
 - f. Amerikan şirketlerinden alınan lisans ile Kayseri Tayyare Fabrikası'nda uçak üretimi yapılır⁷.

Askeri havacılığın ihtiyacı olan modern av ve bombardıman silahlarının Amerika Birleşik Devletlerinden de alınması ve envantere Amerikan silah sistemlerinin yer alması bu yıllarda başlamıştır. Tabii burada takip edilen siyaset Türk yapımı üstün özellikleri olan savaş uçaklarının envantere girinceye kadar geçecek sürede Türk hava kuvvetlerinin uçak ihtiyacının dışarıdan ve en gelişmiş sistemlerden seçilerek karşılanmasıdır. Balkan Paketi ve Sadabad Paketi gibi dostluk paktları yapılırken güçlü bir askeri gücün de hazır bulundurulmasına önem verilmiştir.

1.3. İkinci dünya Savaşı Sonrasında Amerika-Türkiye İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında dünyada meydana gelen güç dengesi güçlü devletlerin liderlerini bile umutsuzluğa sevk edecek durumdaydı. Başkan Truman 3 Temmuz 1945 tarihinde Annesine gönderdiği mektupta: " Stalin ve Churchill'i görmek üzere yolculuğa hazırlanıyorum. Ve bu da bir dert. Smokinimi, frakımı almak zorundayım.... Fötr şapka, silindir şapka, melon şapka ve daha nice şey. Eski konferanslara dair bilgiler ve ne yapmaktığım ve ne söylemekliğim hakkındaki önerilerle dolu bir evrak çantam var. Toplantıya gitmemeyi isterdim ama,

⁶ BCA,Fon.: 030.18.01.02.,Yer:69.86, Tarih:4.11.936 (Yzb.Enver AKOĞLU ABD'ye Gönderilmesi)

BCA,Fon:030.18.01.02., Yer:42.7 (ABD'den Alnek.Hok Av Tyy.)

bu mümkün değil ve artık durdurulması olanağı yok.” diye yazmıştır⁸. Geniş bir savaş tarihi bilgisine sahip olması ve 3.000 cilt kitap okuması şüphesiz ki başkanın önemli bir kazanımıydı⁹.

İkinci Dünya Savaşı insanlık tarihinin yaşamış olduğu en büyük felaket olmuştur. Bu gün rakamsal olarak kesinlik kazanmamakla birlikte 50-1700 milyon arasında ölüden ve yine 150 milyondan fazla insanın yaralanmasından bahsedilmektedir. Türkiye, bu kadar ağır sonuçları olan bir savaşın tam da orta yerinde 6 yıl aktif tarafsız kalmaya çalışmış bir ülke olmanın bedelini ekonomik olarak oldukça ağır ödemiştir. Savaşın ortalarına doğru savaşa giren ve Birinci Dünya Savaşında olduğu gibi enerjisini ve direncini kaybeden eski dünya karşısında oldukça güçlü kalabilen Amerika, savaşın sonucunu da bir kez daha belirleyici olmuştur. Yorgun, enerjisini kaybetmiş, asırlardır sömürerek aldığı savaşta fazlasıyla kaybeden Avrupa, dünya siyasetinde de önemini kaybetmiş ve ikinci derece devletler seviyesinden oluşan bir kıta görünüm vermiştir. Ancak Sovyetlerin politikası zayıf Avrupa'nın Amerika ile ilişkilerini daha da geliştirmek zorunda bırakırken, Türkiye de bu dönemde Batılı ülkelerle kader birliği yapmanın kaçınılmaz olduğu gerçeği ile yüzleşmiştir. İşte bu zorunluluk Türk dış politikasında önemli değişimleri de beraberinde getirmiş, Türk idari yapısı ve toplum hayatına yansımaları olmuştur. Bu yansımalar farklı versiyonlarla günümüze kadar devam etmiştir. Türkiye'nin 1945 sonrası dış politikası ve Türk-Amerikan ilişkilerini şekillendiren en önemli gelişme, Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye yönelik tavırları olmuştur. Türkiye, gelişmeleri 1930'lu yılların sonundan itibaren öngörmüş ve kuzey komşusunun tehdidini bertaraf etmenin arayışına girmiştir. Bir Batılının ifadesi ile Türk idarecileri son Alman askerinin son Rus askeri üzerine düşmesini sabırla beklemiştir. Bu durumun aksi de geçerlidir.

Bu gelişmeler karşısında Türkiye, 1945 yılından itibaren Amerika ile olan ilişkilerini geliştirmek için gayret sarf etmiştir. Ülkenin bağımsızlığının söz konusu olduğu, ekonomik problemlerin had safhada olduğu, halkın ihtiyaçlarının karneye bağlandığı, ticaretin durduğu, ithalâtın yapılamadığı, Türkiye'nin yalnızlığa terk edildiği bir dönemde yöneticilerin öncelikli olarak orduyu güçlendirmeleri zorunluydu. Orduyu teçhiz etmek kadar silah sistemlerinin idame-işletmesinin kesintisiz yapılması da gerekiyordu. II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin içinde bulunulan koşullar gereği,

⁸ Charles L.MEE,JR., **Yağma**, Altın Kitaplar Basımevi, 1975, s.32

⁹ MEE,JR., **a.g.e.**, s.41

millî imkânlarla Türk ordusunun tam olarak techiz edilmesi zor gözüküyordu. Zira Sovyet tehdidi halen silah sistemi olarak güçlü ve sayısal olarak fazla bir ordunun hazır tutulmasını zorunlu kılarken, Türk ekonomisi bu durumu uzun süre taşıyacak durumda değildi. 18 milyonluk Türkiye'nin kapasitesinin çok üstünde bir savunma hattı tutma zorunluluğu ekonomik olarak büyük sıkıntılara neden olurken, halkın sıkıntıları da sosyal bir takım sorunları ortaya çıkarması kaçınılmazdı.

Türkiye'nin sorunlarını çözmek için 1945 yılında **“Türk Sanayinin Harp Zamanından Sulh Zamanına İntikal ve Sulh Zamanının Muhtemel Yeni Şartlarına İntikal Devrelerinde Korunması ve Gelişmesi ile İlgili Genel Problemler Hakkında Öz Rapor”** hazırlanmıştır. 1946 yılında da **“İvedili Sanayi Planı”** hazırlanmıştır. Türk teknokratlar savaş sebebi ile tamamen duran sanayinin devlet desteği ile yeniden canlandırılmasını öngörmekteydi¹⁰. Bu süreç ABD'den borç talebinin olduğu bir zamana denk geliyordu. İki görüşmeler sonucu sanayi alanındaki yatırımların yerine tarıma ve alt yapı sistemlerine yönelik politikalar belirlenmesi, Türkiye'nin Amerikan Yardım Programına alınarak özellikle askeri alandaki eksikliklerinin bu devlet tarafından karşılanması önerilmiştir. Yeni görüş doğrultusunda 1948–1952 yılları arasını kapsayan yeni bir yatırım programı hazırlanmıştır¹¹. Bu dönemde Kore Savaşı'nın patlak vermesi ile uluslararası alanda tarım ve hammadde fiyatları artış göstermiştir. Bu gelişme tarımda oldukça büyük bir yeri olan toprak ağalarının da desteği ile iktidara gelen ve yabancı komisyonlarca tarıma önem vermesi istenen Menderes Hükümeti'nin tarım sektöründe önlemleri hızla yürürlüğe koymasına fırsat vermiştir. Diğer iki önlem ise; sanayileşme özel kesim öncülüğünde yürütülecek ve dış ekonomik ilişkilerde devlet müdahaleleri asgariye indirilecektir¹².

Konuya başka bir pencereden de yaklaşmak mümkündür. Türkiye'yi değerlendirirken, batının mevcut durumunu dikkate alarak kıyaslamak yerine; 300 yıllık sorunlarını çözmeye çalışan, kendi iradesi ile bağımsız kalmaya çalışan bir devlet ile sanayi devrimini yapmış, dünyanın kaynaklarını asırlarca tekelinde tutmuş, yetişmiş insan gücü olan bir kıta ile karşılaştırmak

¹⁰ Serdar TURGUT, **Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi**, Adalet Matbaacılık, Ankara, 1991, s.134

¹¹ TURGUT, a.g.e. s.134

¹² YALÇIN, Durmuş-AKBIYIK, Yaşar-AKBULUT, Dursun Ali-ALCIOĞLU, Mustafa KÖSTÜKLÜ, Nuri-SÜSLÜ, Azmi TURAN, Refik-ERARSLAN, Cezmi-TURAL, Mehmet Akif, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s.44; Maxime LEFFEBVRE, **Amerikan Dış Politikası**, İletişim Yay.,s.,330-334

daha doğru olacaktır. Çok ağır ekonomik şartlarda yaşayan Türk insanının büyük sorunlarından biri temizlik alanında bile modern hayatın imkanlarına kavuşamamasıdır. Örneğin bit önemli bir sorundur. Çamaşırını küllü su ile derelerde yıkamış ve sıtmadan binlerce insan her yıl hayatını kaybetmeye devam etmiştir. Milli Mücadelenin lideri bile geçirmiş olduğu sıtma nedeniyle hayatında birçok sıkıntılar yaşamış ve bu hastalıktan muzdarip olmuştur¹³. Bu durum şüphesiz onlarca yılın meydana getirdiği bir yıkımın sebep olduğu ve ülkenin içinde bulunduğu şartların bir sonucu olmuştur. Kimyasal temizleyiciler, yol, su ve diğer alt yapı çalışmaları 1950 sonrası dönemde kullanılmaya başlamıştır. Türkiye'nin çehresi değişmeye başlamıştır. Tabii bu değişim aynı zamanda doğal hayata veda anlamın da gelmektedir. Bir diğer sorun ise yapılan bu değişiklikler dışarıdan alınan borç ve krediler ile yapılmasıdır. İşte Türkiye'nin sanayi alanından tarıma geçmesinin altında yatan iç ve dış sebeplerinin bilinen yönlerinden bazıları bunlar olmuştur. Bu süreçte en büyük kayıplardan biri harp sanayi alanında Atatürk zamanında sağlanan gelişmenin ihmal yâda tercihen göz ardı edilmesi olmuştur. Bu çalışmamızın önemli bir gayesi de bunun ortaya çıkarılması olacaktır. Burada şunu belirtmek gerekir ki, her türlü sıkıntıya rağmen ülkenin kazanımlarının kaybedilmesi ya da dere geçerken at değiştirilmesi Türkiye'ye çok pahalıya mal olmuştur.

Türkiye, yıllarca kurmaya çalıştığı sanayileşme gayretinden vazgeçmiş ve bir tarım ülkesi olmaya karar vermiştir. 1950–1954 yılları arasında dünyadaki politik gelişmeler ve iklim şartlarının etkisi ile tarım metotlarındaki iyileşme ile kısmi başarı sağlanmıştır. Ne var ki, bu yıldan sonra bu alanda da beklentiler karşılanamamış ve “ithal ikame” sanayi ile batının bir parçası olarak süreç işlemiştir. Kronikleşen sorunlar bahis edilen nedenler ile ülkenin son 55–60 yılına tesir etmiştir. Silah sistemlerinde batıdan alınan destek çok pahalı olan bu sahaya yatırım yapılmasını da tercih edilmeyen bir seçenek hâline getirmiştir. Özellikle NATO ile millî harp sanayi ve doğal olarak hava harp sanayi alanında da uzun yıllar yatırım yapılmamıştır. Batı ile oluşturulan standartlaşma sürecinde silah sistemleri başta askeri uçaklar olmak üzere hibe olarak alınmıştır. Ancak Türkiye bir süre sonra idame-işletme açısından bağımlı bir müşteri durumuna düşmüştür¹⁴.

¹³ [Http://atam.gov.tr/Mustafa-Kemal-Pasa-General-Harbor-Gorusmesi](http://atam.gov.tr/Mustafa-Kemal-Pasa-General-Harbor-Gorusmesi),Erişim: 02.07.2013

¹⁴ Yusuf SARINAY, “Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Türk Dış Politikasına Etkileri(1952-1960), ” **Onuncu Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri 20-22 Nisan 2005 İstanbul**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006,s.49-52;Durmuş YALÇIN VD., a.g.e,

Üstelik daha önce anlatıldığı gibi alınan silah sistemlerini üçüncü taraflara devredemeyecek, belli şartlar dışında kullanamayacaktır. Kıbrıs sorununda bu sorunlarla karşılaşan Türkiye önemli kararlar almak zorunda kalmıştır.

Günümüzde sorunlar birçok saha uzmanı tarafından farklı boyutları ile değerlendirilmekte ve saha uzmanları doğal olarak kendi alanlarında oldukça isabetli görüşler beyan edebilmektedirler. Ne var ki, farklı disiplinlere mensup uzmanların bir araya gelerek çözüm üretmeleri, ortak aklı kullanma fırsatları yakalamaları hastalıkların çözümü için belki daha iyi sonuç veren bir metot olacaktır. 26 Eylül 1947 tarihinde Türk Hava Kurumu tarafından dönemin Başbakanına bir rapor gönderilmiştir. Raporda, devletin birçok kurumunun uçak ihtiyacı olduğu ve uçakları yurt dışına sipariş ettikleri belirtilerek, Türk Hava Kurumu Uçak Fabrikasının ise yüzlerce mühendis ve teknisyenin işsiz kaldıkları, kabiliyetlerini geliştirmeden mahrum kaldıkları, bütün bunların üstüne Kurum'un bu personelin maaşlarını ödemekte sıkıntıya düştüğü belirtilmekteydi. Bütün bunların sebebinin uçak kullanan kurumların bir araya gelerek bir koordinasyon içinde yıllara sari ihtiyaçlarını tespit edip Türk Hava Kurumuna bildirmekten imtina etmelerine bağlanmaktaydı. Tam da bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş sonunda yüklenmiş olduğu elde kalmış silahları hibe olarak dağıtma ve elden çıkarma süreci başlatmış olması Türkiye'nin ilgisini çekmiştir.

Sovyetler Birliği Türkiye ile ilişkileri 1930'lu yılların sonlarında eski sıcaklığını kaybetmiştir. Türkiye bu gelişmeler üzerine Batılı ülkelere yaklaşmış, 1939'da İngiltere ve Fransa ile Ankara Antlaşması ile bu alanda girişimlerini somutlaştırır.2. Dünya Savaşı sonunda Sovyetlerin bilinen talepleri dönemin Türk idarecilerinin en büyük gündemi olmuştur. Gelişmeler 2 devlet arasında sıcak bir çatışmaya doğru gittiği izlenimi vermektedir. İstiklâl Savaşı'nda Şark Cephesi Komutanı olan İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir Paşa 20 Aralık 1945'de SSCB'nin Türkiye'den istekleri karşısında TBMM'de yaptığı konuşmasında; **"Kars Yaylasına hâkim olmak demek Anadolu'yu istila etmek için pusuya yatmak demektir. Keza Kars Yaylasına hâkimiyet, Dicle ve Fırat boyunca Akdeniz ve Basra Körfezine inen yolların tepesine hâkim olmak demektir. Kars Yaylası, oralara inecek olan büyük seli tutacak olan biricik settir. Oraya el saldırtmayız. Fakat sunu da bilmelidirler ki, Kars Yaylası millî belkemiğimizdir. Kırdırırsak yine mahv oluruz. Eğer Ruslar yer istemekte ısrar ederse, hiç şüphe yok**

ki dövüşeceğiz” demiştir¹⁵. Şüphesiz İstiklal Savaşı’na katılan birçok subay ve bürokratin bu yıllarda Meclis’te ve devletin üst seviye idari makamında bulunması Türkiye’nin sorunlar ile baş etmesi bakımından önemli bir avantaj olmuştur¹⁶.

SSCB 1947 Ekim’inde savaş içinde lağvedilen **“Komintern”**’in yerine **“Kominform”**’u kurduğunu ilen etmiştir. Bu sırada Avrupa’da 200 tümen askeri (dört milyon kadar) olan SSCB, Kominform’un başlıca amacının Batılı rejimlerle mücadele etmek ve onları yok etmek olduğu da açık olarak ilan edilmiştir¹⁷.

Ülkelerin Savaş Sonrası Ordu Durumu Tabloda Verilmiştir.

Ülke Adı	1945 Yılı Öncesi Ordu Miktarı	1945 Yılı Sonrası Ordu Miktarı
A.B.D.	3.100.000	391.000
İngiltere	1.321.000	488.000
Kanada	299.000	0
S.S.C.B.	4.000.000	4.000.000

Dolayısıyla Batı, savaş sonrası istikrarı kuramadı. Batılı güçler savaşta yorgun düşmüştür. Almanya’nın teslim olduğu zaman Batılı devletlerin 5.000.000 kişilik ordusu varken bir yıl sonra bu sayı 900.000 kişiye inmiştir. Nitekim daha sonra Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, Roma Anlaşmaları gibi

¹⁵ SARAY, Mehmet, **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye’nin NATO’ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Hatıraları ve Belgeler**, A.A.M., Ankara, 2000, s.73

¹⁶ Millî iradenin tecelli etmesi iktidar sahipleri ile doğrudan ilgilidir. SSCB taleplerinin olduğu dönemde, ülkenin gerçeklerini bilen ve İstiklal Harbi’nin kazanılması ile hemen sonrasında devletin fikri yapısının oluşumuna katkısı olan önemli kişiler TBMM’de bulunuyordu. Bunlardan bazıları; Ali Fuat **Cebesoy**, Kazım **Karabekir**, Refet **Bele**, Ali Çetinkaya, Osman **Koptagel**, İzzeddin Çalışlar, Fethi **Okyar**, Aka **Gündüz**, Adnan **Menderes**, Kazım **Özalp**, İ.Hakkı **Uzunçarşılı**, Reşat Nuri **Güntekin**, Falih Rıfkı **Atay**, Hüseyin Cahit **Yalçın**, Hüseyin Rahmi **Gürpınar**, Hikmet **Bayur**, Yahya Kemal **Beyatlı**, Yunus **Nadi**, Kemalettin **Kamu**, Hilmi **Uran**, Refik **Koralan**, Şükrü **Saraçoğlu**, Suat Hayri **Ürgüplü**, Recep **Peker**, Necmettin **Saka**, Şemsettin **Günaltay**, Hasan **Saka**, Celal **Bayar**, Naci **Demirağ** gibi isimler en çok dikkati çekenlerdir. Cumhurbaşkanlığında İsmet İnönü bulunuyordu. **TBMM Zabıt Cerideleri**, Devre VI, İçtima:4, Üçüncü İnikat, 11.11.1942, s.33–36

¹⁷ Mehmet GÖNLÜBOL, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, 9.Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996, s.223

girişimlerle yıllar sonra yeniden yapılanma sağlanmıştır. Ancak kuvvetler dengesi harp sonrası Avrupa aleyhine bozulmuştur. Avrupa'nın güçsüz kalması Türkiye'nin güvenlik alanında ciddi kaygılar duymasına neden olmuştur. Esasen savaş yıllarında Sovyet-Alman Savaşı, Türkiye'nin olası bir tehdidi bir süre savuşturmasına imkân sağlamıştır. Ancak Almanların kesin mağlubiyeti Türkiye'nin Ruslar karşısındaki durumunu sarsmaya başlamıştır.

Türkiye, II. Dünya Savaşı yıllarında İngiltere ve Amerika'dan askeri yardım almıştır. Amerikan yardım toplamı yaklaşık 95 milyon Amerikan dolarıdır. Bu yardımların hukuki kaynağı 11 Mart 1941 tarihli "**Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu**"dur. Bu antlaşmanın süresi 4 yıldır. Ancak alınan teçizat ve silah, ABD'nin mülkiyetinde olduğu için savaş sonrası Amerika'nın istemesi halinde geri verilecekti.

Savaş sonrası anlaşma da bittiği için Amerika yardımları bir anlaşmaya bağlamak istemiştir. Bir dönem yardımları Amerika kesince İngiltere'den yardım alınmaya devam edilmiş ama bu da oldukça sınırlıydı. Bu nedenle 23 Şubat 1945'de Amerika ile bir anlaşma imzalanmıştır. Amerika ile imzalanan anlaşmanın üçüncü maddesi oldukça önemli ve sonuçları itibari ile günümüzde (2013) bile Türkiye açısından bağlayıcılığı devam etmektedir. Bu madde diğer anlaşmalara da yansıtıldığı için sonuçları Türkiye açısından olumsuz bir durum olmaya devam etmiştir.

Üçüncü maddeye göre Türkiye Cumhuriyeti, Amerika'dan aldığı askeri malzemelerin mülkiyet ve zilyetliğini devretmeyecek, Türkiye Cumhuriyeti görevlileri dışında kimseye kullandıramayacaktır. Türkiye ve Amerika arasında devam eden görüşmeler sonucu, temeli 11 Mart 1941 tarihli Ödünç verme ve Kiralama Anlaşmasına paralel değişiklikler yapılmıştır. Ancak kıskançlıkla üzerinde durulan konu üçüncü taraflara devredilmeme konusu olmuştur. Şüphesiz harp şartlarında masum gibi gözükken bu madde barış döneminde Türkiye'yi son kullanıcı durumuna düşürmektedir. Envanterden çıkan malzemelerin satışı yapılamadığı için **ekonomik kayıplar** meydana gelmektedir. Kaldı ki, harp malzemelerinin sürekli modifiye yapılması ve yeni teknolojiler nedeniyle eldekiler kısa süre içinde demode olmaktadır. Bu durum günümüzde de önemini korumaktadır. Türkiye, 1940-1960'lara göre takip eden on yıllarda hava endüstrisi alanında istekli gözükmemektedir. Dışarıdan milyarlarca dolar civarında bir bedelle alınan savunma ve harp malzemelerinin geliştirilmesi, kullanılmayanların devri mümkün olmamaktadır. Diğer taraftan diğer ülkelere satışı da mümkün değildir. Bunun diğer adı silahlanmada kontrolü elde tutma iradesidir. Üretmeyen ülkeler

çaresiz duruma düşmektedir. Bu nedenle üretmeyen ülkeler daima gelişmiş teknolojileri almak ve envanterine dahil etmek zorundadır. Bu nedenle gelişmeyi geriden takip edenler, ihtiyaçlarını millî kaynaklarla karşılama imkânı yoksa savunma için büyük kaynaklar ayırmak durumundadır. Türkiye de işte tam çıkmazın yol ayrımındaki talihsizliği yaşamaktadır.

Türk-Amerikan ilişkilerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki seyrinde Türkiye'nin coğrafi konumundan kaynaklanan kanat olma ülke olmasının önemi yadsınmaz. Batı dünyasına karşı oluşan “**Demir Perde**” ülkelerinin komşusu olan Türkiye'nin kendini savunabilecek bir yapıya kavuşturulması, Batı dünyasının da savunması ile eş anlama gelmekteydi. İşte bu gerekçelerle 1945 sonrasında başta askeri alan olmak üzere ilişkiler geliştirilmiştir. Truman Doktrini ve Marşal Planı ile Türkiye hatırı sayılı bir yardım alırken, dönemine göre Batı teknolojisinin oldukça gerisinde olan ancak 1920'li yıllardan beri kurulmaya çalışılan Türk Harp Sanayisinin zorlanılarak korunması yerine modern sistemlerin hazır alınması tercih edilmiştir. Bilim dünyasında Türk-Amerikan ilişkileri siyasi ve politik olarak değerlendirirken, ilişkilerin önemli bir kısmını oluşturan askeri işbirliği ile bu işbirliğinin alt yapısını oluşturan hususlar çok fazla incelenmemektedir. Oysa ilişkilerin en belirleyici yönü yardımlar ve bu yardımların sonuç itibarıyla etkisi ve yardımların iç bünyede meydana getirmiş olduğu tesirleridir.

Amerikan Yardımı 1948 yılı içinde bir standarda bağlanmak istenmiştir. Hatta yılın başında Amerikan yardımının azalmaya başladığı ve şartların Türkiye aleyhine değiştiği Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gündeme gelmiştir. Rize Milletvekili Fahri Kurtuluş Başbakanlık Yüksek Katına Önerge vererek konuyla ilgili bilgi talep etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa'nın 16 ülkesi ile ayrı ayrı ikili antlaşmalar yaparak 2'nci Dünya Savaşı sonunda yeni düzenin biçimlenmesinde etkin rol almıştır. Şüphesiz Türkiye ile de ayrı bir antlaşma yapmak için görüşmeler yapılmıştır. Bu antlaşmanın Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından 3 Temmuz 1948 tarihine kadar kabul edilmesi Amerika tarafından zorunlu görülürken, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası gereği Türkiye Büyük Milleti Meclisi'nde görüşülmesi konusu oldukça sıkıntılı bir zamanda gündem olmuştur.

Amerika'nın Truman Doktrini ile 1947 yılında Türkiye ve Yunanistan'ın, 1949 yılında ise Batı Avrupa'nın tamamının takip eden 10 yılda ise dünyanın genelini ve sorunlu bölgelerin savunmasında dolaylı ve doğrudan yer alması dönemin şartları gereğiydi. Esasen bu durum Batı ülkelerinin ve sistemlerinin

ayakta kalması adına bir fedakarlıktan öte çıkarların korunması meselesi olarak öne çıkmaktaydı.

Ne var ki, Türkiye'nin içinde bulunduğu bölge 1940'lar sonrasında güven verici durumda bulunmuyordu. Türkiye'nin dünyanın en güçlü ülkelerinin adeta tasfiye olduğu bir dönemde karşılaşmış olduğu problemi kendi imkânları ile sonlandırması konjonktürel olarak mümkün değildi. Türkiye, sanayileşmesini tamamlayamamanın bedelini son 2 asır içinde oldukça pahalı ödemek zorunda kalmıştır. Mustafa Kemal Paşa 1921 yılında Konya'da yapılan bir törende Nalbantlara belgelerini verir. Şüphesiz ki, milli mücadele yıllarında bu alanda yeterli usta bulunmuyordu. Düşündürücü yönü, 3 kıtada yüzlerce yıl etkin varlık gösteren Türk milleti artık atlarının nallarını tamir edecek, üretecek yeterli ustaya sahip bulunmuyordu. Tabii at nalı önemli olduğu kadar nal çivisi de önemli bir husustu. Çiviye yeterli miktarda üretemeyince nalları kullanmak mümkün olmuyordu. 1950'li yıllarda Amerika'dan bir taraftan T-33, F-84, F-86 ve F-100 gibi dönemin en gelişmiş savaş uçakları Türk Hava ordusunun envanterine alınırken, diğer taraftan 1954-1956 yılları arasında 2.235 ton nal çivisinin yardım kapsamında alındığı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Yine Türkiye bu dönemde askeri alan başta olmak üzere Amerika'dan oldukça yüksek miktarda yıllara sari askeri yardım almayı sürdürmüştür. Alınan yardımların hangi birimde hangi fasıldan kullanılacağı hususu Kararnameler ile belirlenerek uygulamaya başlanmıştır.

1945 sonrası hemen her alanda Türkiye-Amerika arasında sıkı ilişkiler gerçekleşmiş, anlaşmalar yapılmıştır. Demirel'in 1966 yılında yaptığı açıklamaya göre; Amerika ile Türkiye arasında 1950 yılına kadar 3, 1950-1960 arasında 31 ve 1960-1965 döneminde 20 ikili anlaşma yapılmıştır. Bunların büyük çoğunluğu askeri anlaşmalardan oluşmaktadır. 1963 yılında çıkarılan bir kanunla uluslar arası bazı anlaşmaların kabul edilmesi için Bakanlar Kurulu'nu yetkili kılmıştır. Bunun sonucu bazı anlaşmalar TBMM'nin onayından geçirilmeden yürürlüğe girmiştir. Bu durum bir kısım tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur.

6 Mart 1951 tarihli arşiv belgesinde Devlet Bakanı tarafından Amerika'nın Orta Elçisi ve Türkiye Özel Misyon Seti Mr. Russell M. Dorr'e yazılan raporda yapılan yardımlarla ilgili oldukça detaylı ve ilginç bilgiler verilmektedir. Raporda, Türkiye'nin 2'nci Dünya Savaşı sonunda yüklenmiş olduğu büyük sorumluluktan ve karşılığında almış olduğu sınırlı yardımın olumsuz etkileri belirtilmekte ve Marşal Yardımı kapsamında yapılan yardımlardan yeterli pay alınmadığı ifade edilmektedir. Dönemin ağır şartları gereği

Türkiye'nin bütçesinin % 60'ının askeri bütçeye ayrılma zorunluluğu ve daima silâh altında tutulan sayısı 500.000 olan askerin getirmiş olduğu yük hatırlatılmaktadır. Sulh ve sükûnun temini için harcanan bu gayrete rağmen gerekli desteğin verilmemesi tenkit edilmektedir. Türkiye bütün yardımın % 2,2'sini almakta, direk olarak ise % 1,1'ini almaktadır. Türkiye aldığı yardımları iddia edildiği üzere bütçe açığını kapatmak için değil, askeri vaziyetini kuvvetlendirmek maksadıyla kullandığı belirtilmiştir. Raporun sonucunda Türkiye'nin üzerine aldığı sorumluluğu devam ettirmesi için Amerika tarafından daha önce tespit edilen ve tamamı ihtiyaçları ancak karşılayabilecek olan yardımların gönderilmesi ümidi belirtilmektedir.

Arşiv Belgelerinden anlaşıldığına göre 13 Mart 1956 tarihli Muhtıradan Türkiye'nin durumu değerlendirilmekte ve ağır bir iktisadi bunalım geçiren Türkiye'nin yardım alma talebine Amerika'nın 2'nci defa ret cevabını vermesinin uyandırdığı teessür belirtilmektedir. Bu durumun Türkiye'nin maruz kaldığı ekonomik buhranın Amerika tarafından yeterince kavranmadığını gösterdiği belirtilmekte ve taahhüt edilen ve henüz alınmayan 12,5 milyon doların serbest bırakılması talep edilmekte hatta Para Fonu heyetinin tekrar bir inceleme yapmak üzere gelmesinin uygun olabileceği önerilmektedir. 1955-1956 yılı Türkiye açısından oldukça sıkıntılı geçenken Amerika'ya yapılan 2 müracaat Amerika tarafından ret edilmiştir. Bu durum Türk yetkililerin Amerikan dostluğunu ve ortak çıkarları yazışmalar yoluyla hatırlatmaları ile sürmüştür. Bu durum müttefiklerin ve Amerika'nın dostluğunun hareket noktası yardımı artırmamak mıdır sorusunun yöneltmesine vesile olmuştur. Yardım talepleri; Türkiye'nin ekonomik durumunu gizlediği, iflasın eşiğinde olduğu, hükümetin gerekli tedbirleri almadığı ve yardımların boşa gideceği gerekçeleri ile ret edilmiştir. Para Fonu ile yapılan görüşmeler de tenkit edilmekte ve Para Fonunun tavsiyeler ile geçiştirdiği mali ve fiili olarak bir desteği olmadığı oysa Türkiye'nin bu kuruma özel bir önem atfettiği belirtilmektedir.

1.4. 1960 Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri ve Kıbrıs Sorununa Yansıması

Askeri yardım 1960'lı yıllarda da sürmüştür. Bazı kara araçlarının Türkiye'de montaj edilmesi bu yıllarda başlamıştır. Türk Willys Overland Fabrikalarında bu kapsamda 3936 jeepin montajı, Kararname ile kesinlik kazanmıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinin 1960'lı yılların başlarında en önemli konusu Jüpiter Füzelерinin İzmir Çiğli'ye konuşlandırılmaları ve takiben

meydana gelen gelişmeler oluşturmuştur. Sovyetler Birliği ve Amerika arasında sorunların çözümüne yönelik gelişmeler kapsamında Türkiye'den füzelerin Amerika'nın tek taraflı olarak kaldırması hayal kırıcı olmuştur. Türkiye samimiyetle bir üyesi olduğu Batı İttifakının bu uygulamasını anlamakta zorlanmıştır. Henüz bu gelişmenin tazeliğini koruduğu bir zamanda yaşanan bir diğer gelişme yeni soru işaretlerine vesile olmuştur. Kıbrıs Sorununun çözümsüzlüğe doğru gittiği, Türkiye'nin müdahale etmeye karar verdiği bir zamanda yaşanan mektup krizi 2 ülkenin ilişkilerini belirleyici olmuştur. 1964 yılında yaşanan Kıbrıs gerginliğinde ABD Başkanı Johnson, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'na gönderdiği mesajında, ABD menşeyli malzemeleri kullanamayacağını açık olarak ifade etmiştir. Johnson'un Mektubu ile Türkiye, 1940'lı yıllardan beri ihmal edilen harp sanayi gerçeği ile yüzleşmek durumunda kalmıştır. Türkiye, yıllarca ihmal ettiği millî harp sanayi alanındaki kayıplarını bu olaydan sonra değerlendirme fırsatı bulmuştur.

Johnson mektubunda ne demişti? Türkiye mektuptan neden rahatsızlık duymuştur? Türkiye ile Amerika arasında 22 Mayıs 1947 tarihinde **"ABD'nin Türkiye'ye Yardım Anlaşması"** imzalanmıştır. Anlaşma ile Türklerin Sovyet baskısına direnme, istek ve yeteneklerini arttırma ile kendini savunacak hâle getirilmesi, olası bir saldırıya karşı azami dayanması ve topraklarını koruması, gücünün kazandırılması amaçlanmıştır. Yardım antlaşmasında en önemli husus, yardımın tahsis edilen amaçlar için kullanılması ve başka amaçlarla kullanılmayacağı hükümlerini içeren 2'nci ve 4'üncü maddeleridir. Başkan Johnson mektubunda: olası bir Türk müdahalesi konusunda Sovyetlerin de Türkiye aleyhine girişeceği bir harekâta Türkiye'nin, dostlarına Türkiye'yi korumak için düşünme fırsatı vermediğini, Türkiye'ye NATO tarafından savunulma garantisi verilemeyeceğini ve Amerikan silahlarının bu harekâta kullanılmasına Amerika'nın muvafakat edemeyeceğini açıkça belirtmiştir.

Johnson Mektubu'nda anlaşmanın sınırlarının Türk yetkililerce de bildirildiğinin daha önce defalarca Amerika'ya bildirildiğini açık olarak ifade etmiştir. Aslında Johnson anlaşma hilafında bir şey talep etmemiştir. Anlaşmayı hatırlatmıştır. Aneak konunun söyleniş tarzı ve Türkiye'nin hassas olduğu bir zamanda gündeme gelmesi, NATO'nun ortaklık kavramı ile gelişmiştir. Mektup, Türkiye'de ciddi bir etki yapmıştır. Başbakan İsmet İnönü ilk değerlendirmesinde; **"Yeni bir dünya kurulur, Türkiye yerini alır"** şeklindeki meşhur açıklamasını yapmıştır. Anlaşma aslında İsmet Paşa'nın dış politikada oldukça etkili olduğu Cumhurbaşkanlığı döneminde imza-

lanmıştı. İsmet Paşa bu kez Johnson Mektubuna, Başbakan olarak muhatap olmuştur. Amerika'ya verilen resmî cevapta ise Türkiye'nin olası bir Kıbrıs müdahalesi olursa bunun tamamen uluslararası anlaşmalara uygun olacağı hususu ifade edilmiştir. Takiben dönemin Başbakanı Amerika ziyaretinde bulunur. Mektubunun siyasi anlamının ağırlığını anlayan Başkan ise Türkiye Cumhuriyeti Başbakanına özel uçağını tahsis ederek arada kendisinin oluşturduğu krizin yumuşamasına çalışır. Ne var ki, İkinci Dünya Savaşı sonunda Dünyada ve Türkiye'de oldukça olumlu imajı olan Amerika'nın bu olaydan sonra Türkiye'deki imajı olumsuz bir seyir almıştır. İlk defa Türkiye'de de nümayişlerde "go home" pankartları görülmeye başlamış, Türkiye'yi ziyaret eden Amerikalılar protesto edilmeye başlanmıştır. Türkiye'nin NATO'daki varlığı başta sol gruplar olmak üzere sorgulanmaya başlanmıştır.

Türk-Amerikan ilişkileri bir kısım sıkıntılarla karşılaşılmasına rağmen, Amerikan yardımı alınmaya devam edilir. Bu yıllarda da Türkiye; Amerika, Kanada, İtalya ve Almanya'dan silah satın almaktadır. 1971 yılında Millî Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu Meclis'te yapmış olduğu açıklamada, 1947–1963 yıllarında alınan yardımın tutarı 1.983.000.000 Amerikan doları, 1964–1970 arasında alınan yardım 868.000.000 Amerikan doları, 1971 yılında ise 127.000.000 Amerikan doları civarında olduğunu belirtmiştir. Bakan, askeri bütçenin % 78'inin millî bütçeden, % 22'sinin dış askeri kaynaklardan karşılandığı açıklamasını yapmıştır .

Amerikan Ambargosu'na neden olan süreç Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye, bütün politik çözümlerinin kapanması ve Kıbrıs'ın bir oldubittiye getirilerek 15 Temmuz 1974'de ilan edilen "*Kıbrıs Elen Cumhuriyeti*" ile Yunanistan'a ilhak projesine az kala Züriç ve Londra Anlaşmalarından doğan garantörlük hakkını kullanmıştır. Kaçınılmaz bir sonuç olarak 20 Temmuz 1974'de askeri harekât düzenlemiştir.

Barış Harekâtı'nın birinci safhasının ilk günü askeri stratejilerden ziyade politik hedeflere göre davranılmıştır. Hükümet tarafından ateş açılmadıkça karşılık verilmemesi hususu karşı tarafın kendini toparlamasına, Türk Ordusu'nun ise kontrolsüz bölgelerde sıkışmasına neden olmuştur. Ateşkes sonrasında ise yeterli güvenli bölge kontrole alınamamıştır. Cenevre Görüşmelerinin çıkmaza girmesiyle Türkiye 14–16 Ağustos 1974 tarihleri arasında Magosa-Lefke hattını çizerek güvenli bir bölge oluşturmuştur. Dünyanın tepkisi de ikinci harekâta yoğunlaşmış ve Amerikan Ambargosu bu harekât sonrası gündeme gelmiştir. "*Ayşe Kızın*" geri döneceğini bekleyenler, tatil beldesinde kalmaya devam etmesini şaşkınlıkla karşıla-

mıştır. Bunların başında şüphesiz Amerika'da yaşayan bir milyona yakın Yunan asıllı grup gelmektedir. Yunan lobisinin çok güçlü olduğu bu ülkede Temsilciler Meclisi'nde etki oluşturulmuş ve Türkiye'ye karşı olumsuz bir hava estirilme gayreti başarılı olmuştur. Türkiye ise bütün tepkilere ve ambargoya rağmen 25 yıl adım adım gelinen ve bölgede Türkiye ile Kıbrıs Türklüğünün haklarını garanti altına alan fiili durumun yeniden başa dönmesine, haksızlıkların, zulmün, enosis oyunlarının harekete geçirilmesine karşı direnmiştir.

Ambargo ilk başta ertelenmiş daha sonra ise 5 Şubat 1975'e kadar Türkiye ateşkese riayet eder, Kıbrıs'a asker ve Amerikan silahı sevk etmezse uygulanmayacaktı. Aksi takdirde 5 Şubat 1975'den geçerli uygulamaya konulacaktı. Türkiye'nin bu talepleri karşılaması mümkün olmadığından uygulama başlatılmıştır. Dikkat edilirse ambargonun mantığı da kaynağını 22 Mayıs 1947 tarihli anlaşmadan almaktadır. Bu antlaşma esas alınarak 12 Temmuz 1947 tarihinde Ankara'da Türk-Amerikan Yardım Antlaşması imzalanır. Antlaşmayı Türkiye adına Dış İşleri Bakanı Hasan Saka, ABD adına ise Büyükelçi Wilson imzalamıştır. Bu antlaşma yıllar sonra Johnson Mektubu'na dayanak ve mesnet teşkil etmiştir.

Amerika'nın ve Batının Kıbrıs algısı ile Türkiye'nin Kıbrıs algısı arasında da önemli farklar bulunmaktadır. Türkiye'nin, Kıbrıs'ta yaşayan insanların güvenliği ile Doğu Akdeniz'deki güvenliğin sağlanmasına yönelik tereddütlerine farklı anlamlar yüklenilmektedir.

Amerikan Ambargosu uygulamaya başlandığında, Amerikan iç siyaseti de oldukça karışıktı. Başkan ve Kongre Vietnam ve Watergate skandalı ile itibarını kaybettiğinden Temsilciler Meclisi güçlü konumdadır. Ancak aynı Temsilciler Meclisi askeri cunta ile idare edilen Yunanistan'a ciddi bir müeyyide uygulayamamıştır. Ayrıca Amerikan silahı ile Kıbrıs'ta kaç defa oldubittiye yönelen Yunan politikaları karşılıksız kalmıştır. Bunun da temelinde Yunan Lobisinin faaliyeti vardır. Ecevit, Barış Harekâtı'nda yakaladığı siyasi gücü oya dönüştürmek istemiş ve erken seçime gitmiş ama iktidarı kaybetmiştir. Türkiye iç sorunlarla boğuşmaktadır. Durum böyle olunca dışarıdaki gelişmeler yeterince takip edilememiş ve politik girişimler zayıf kalmıştır.

Amerikan Ambargosu 1975-1978 yılları arasında 42 ay süreyle uygulanmıştır. Ambargo askeri alanda ciddi sıkıntılara sebep olmuştur. Bedeli ödenen ve sevk edilmesi gereken 200 milyon dolarlık askeri malzeme sevk edilmediği gibi yeni bağlantılar yapılamamıştır. Harp Sanayinde dışa bağlı

olmanın sonucu ağır olmaktadır. Aynı hadise I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde de yaşanmıştır. İngiltere, parası ödenmiş olan Sultan Osman ve Sultan Reşat isimli savaş gemilerini son anda vermekten vazgeçmiş yine aynı yıl Fransa'da 15 adet deniz uçağı teslim etmemiştir. Başka çalışmalarımızda anlatıldığı üzere bu uçaklar Filistin Cephesinde Osmanlı ordusuna karşı kullanılmıştır.

Başkan Ford, 20 Şubat 1975'de yaptığı girişimle Senato'yu yumuşatmak, Türkiye'den de bazı tavizler koparmak istemiştir. Senato, Başkanın teklifini 19 Mayıs'ta ele almış ve Başkana ambargoyu kaldırma yetkisini, 20 oya karşı 21 oyla kabul etmiştir. Ancak bu hususun Temsilciler Meclisi'nde de kabulü gerekirken bir gelişme olmamıştır. Türkiye bu olumsuz gelişmeler karşısında 17 Haziran 1975'de ABD'ye bir nota vererek Türkiye'de bulunan 20 kadar Amerikan üssünün statüsü ile ilgili 30 gün içinde müzakereye yanaşmadığı takdirde **"yeni bir durum"**un oluşacağını bildirmiştir. Daha açık ifade ile üslerin Türk Silahlı Kuvvetleri kontrolüne geçeceği ima edilmiştir. Konu 25 Temmuz 1975'de Temsilciler Meclisi'nde ele alınmış 17 farkla ret edilmiştir. Bunun üzerine Türkiye 3 Temmuz 1969 tarihli Türk-Amerikan İşbirliği Antlaşmasını 26 Temmuz 1975 tarihi itibariyle kaldırdığını ve

Altıncı Cumhurbaşkanı
Fahri KORUTÜRK

ABD Başkanı
Gerald FORD

ülkede bulunan bütün Amerikan tesislerinin Türk Silahlı Kuvvetleri **"kontrol ve gözetimi"**ne geçeceğini bildirmiştir.

Türkiye'nin kararlı tutumu Temsilciler Meclisi'ni yumuşatmış ve Başkan'a ambargo öncesi bedeli ödenen malzemelerin sevkine yetki verilmiştir. Ancak 60 günde bir

Kıbrıs Meselesi hakkında rapor vermesini talep etmiştir. 1976 yılında ambargo yumuşama eğilimine girmiştir. Türkiye, Şubat 1976'da Kıbrıs'tan 2.000 asker çekeceğini açıklamış, BM gözetiminde toplumlararası görüşmeler başlamıştır. Amerika ile üsler konusundaki görüşmeler de olumlu sonuçlanmış ve 26 Mart 1976'da Amerika ile yeniden, **"Savunma ve İşbirliği Anlaşması"** imzalanmıştır. Buna göre Amerika Türkiye'ye 4 yıl içinde 200 milyon doları hibe olmak üzere bir milyar dolar askeri yardım yapacaktır. Ambargonun kalkması ve yardımın uygulanması, Kongrenin kararına bağlandığı için süreç zor işlemiştir. Bu dönemde Yunanistan-Türkiye arasında 7/10 oranında yardım miktarı tespit edilerek Türkiye'ye olan olumsuz hava devam etmiştir. Bu oran

ancak Türkiye'nin Körfez Savaşı'nda Amerika'ya verdiği destek ile kalkmıştır.

Altıncı Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Başkan Ford'a ambargodan şikâyetinde bulunduğunda kendisine, Amerika'da maalesef Türklerin değil Yunan asıllıların bir milyon oyu olduğunu söylemiştir. Korutürk ise Amerika'da bir milyon Türk olmadığını ancak Sovyet sınırında bir milyon Türk askeri olduğu gerçeğini hatırlatmıştır. Lobilerin gücünü bilen Ford kendi siyaseti bakımından haklıdır. Türk Cumhurbaşkanı da Türkiye ve dünya gerçeğini haklı olarak anlatmıştır.

Türkiye, haksız yere uygulanan ambargo nedeniyle dış ilişkilerde yeni arayışlara girmiştir. Başbakan Ecevit'in 23 Haziran 1978'de Sovyetlerle bir Siyasi Belge İmzalaması NATO ülkelerini rahatsız etmiştir. Aslında bu belge 1975 Helsinki Belgesine dayanan bir süreçti. 17 Nisan 1972 tarihli Türk-Sovyet anlaşması olan, "*İyi Komşuluk Deklarasyonu*"nun benzeriydi. Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denktaş'ın taviz vererek Maraş Bölgesine 35.000 Rum'un kabul edilebileceğini açıklaması ve diğer yandan Türkiye'nin etkin siyaseti karşısında batının endişesi sonucu Başkan Carter'in de çabası olumlu sonuç vermiştir. 26 Temmuz 1978'de Senato, 1 Ağustos 1978'de Temsilciler Meclisi ambargoyu kaldırmıştır. Karar 26 Eylül 1978'de Carter tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir. 42 ay devam eden ambargo Kıbrıs Barış Harekâtı'nda iktidarda olan Ecevit'in yine iktidarı döneminde kaldırılmıştır. Türkiye uygulanan ambargodan derinden etkilenmiştir. Gerçi bu gelişmelerin Türk Savunma Sanayinin milli imkânlarla yeniden toparlanması gerektiğini ortaya çıkarma gibi faydaları olmuştur.

1.5. Kıbrıs Barış Harekâtından Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri

1970'li yılların ortalarından 1980 yılı sonlarına kadar Türkiye'de yaşanan iç huzursuzluk dönemi yaşanmıştır. 1980'li yıllarda ortaya çıkan terör olayları ise ülkenin enerjisinin bu kez de terörü bitirmek için seferber edilmesine neden olurken, bölgede de olumsuz hava hüküm sürmekteydi. İran-İrak Savaşı'nın 8 yıl devam etmesi ve Irak lideri Saddam Hüseyin'in 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgali eni bir Ortadoğu olaylar silsilesinin başlamasına vesile olmuştur. Bu dönemde Türk-Amerikan çıkarları ve ikili ilişkiler bazen örtüşmemekle birlikte paralellik de göstermektedir. Türkiye, Körfez Krizi süresince diplomatik girişimlerin birinci öncelik olarak kullanılmasına önem vermiştir. Taraf olan ülkeler ile sorunların çözümüne yönelik görüşmeler yapılmış olmasına rağmen bir savaşın yaşanmasına engel olunamamıştır.

Ne var ki, 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı sorunları çözememiştir. Türkiye'ye yönelik terör olayları ise en üst seviyeye çıkmış, yıllarca Türk insanı ve ekonomisi kayıp vermeye devam etmiştir. Yine bu yıllarda Çekiç Güç'ün Türkiye'de konuşlanmış olması ve faaliyeti de dönemin önemli tartışma alanlarından olmuştur.

Türk-Amerikan ilişkilerinin son 20 yılına damgasını vuran en önemli sorun sahası Balkanlarda, Kafkaslarda ve Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler olmuştur. Bosna-Hersek ve Kosova'da yaşanan gelişmeler Türkiye ile Amerika'nın ortak hareket ettiği saha olmuştur. Diğer bir gelişme alanı Irak Krizi çerçevesinde yaşanan gelişmeler olmuştur. İki ülke ilişkisi bu süreçte oldukça yıpranmış, tamiri uzun sürecek bazı gelişmeler tarihe geçmiştir. Türkiye, Ortadoğu'da dış müdahalelerin olmasını bölgede savaş olmasını ve çatışma olmasını istemediğini, sorunlarını diplomasi yoluyla çözülmesine önem verdiğini her defasında açık olarak ifade etmektedir.

Günümüzde ise iki ülkenin ilişkileri geçmişte yaşanan birçok sorunu ve yanlış anlaşmaları tamir etmekte kararlı olduğu imajını vermektedir. İran'a yönelik girişimlerde Türkiye'nin diplomasi alanının sonuna kadar açık tutulmasını seslendirmesi, NATO'nun Füze Kalkanı Projesi'nde İran'ın telaffuz edilmemesi konusundaki hassasiyeti bu bağlamda gösterilen çabalardandır. Ancak Füze Kalkanı Projesi ile arzu edilen ve beklenenlerin karşılıklı örtüştüğü konusu Türkiye iç kamuoyunda tartışma konusu olmuştur. Proje Türkiye içinde ve dışında tartışılmaya devam etmektedir. 2011 yılına yaşanan kedi polemigi bu gelişmenin bir anekdotu olarak hatıralarda yer etmiştir. Özellikle Füze Kalkanı Projesi uzun süre Türkiye ve bölgesini meşgul etmenin yanında bütün dünyanın gündeminde yer edecek gibi gözükmektedir. Kasım 2011'de İran Savunma Bakanı tarafından bir askeri birliğin ziyaretinde Türkiye'nin açıkça savaşta ilk hedef olarak zikredilmesi, Türkiye'nin İran'a karşı bir yapılanmaya karşı olduğunu ısrarla belirtmesine rağmen oldukça düşündürücü olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri, dünyadaki hegemon güç olma vasfını uzun süre sürdürme inisiyatifini de koruma şansını kaybetmeye başladığı gerçeğini kendisi görebilmektedir. Siber alan ve siber saldırıların zayıf ülkelere sağladığı güç ve imkanlar teknolojik ağırlıklı ülkeleri derinden etkileyecektir. 2011 yılında Amerikan Dışişleri Bakanı seviyesinde yapılan uzayın barışçı, adil ve insanlığın hayrına kullanımını açıklaması bu alandaki gelişmelerde ön alma adına oldukça pro-aktif gelişmeler olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde yüz milyonlarca hatta on milyarlarca dolarlık platformlar

karşısında 100 dolarlarla ifade edilebilen tehdit unsurları siber alanda boy göstermeye başlamıştır. Böylesi nazik bir durumda Türk-Amerikan ilişkilerinin karşılıklı samimiyet ve Türkiye'nin bölgedeki konumunu zedelemeyecek şekilde gelişmesi iki ülkenin olduğu kadar dünya barışının geleceği adına da önemli bir parametre olduğu değerlendirilmektedir. Gelişen yaygın ve ucuz teknoloji takiben iletişimin artması, bilgiye erişim, sosyal medya ve Asya'nın yeniden yükselişi bütün gelişmiş ülkelerin paradigmalarının yeniden yapılandırılmasını zorunlu hale getirmektedir. Yeni tablo Avrasya'nın 3.000 yıllık önemli bir aktörü olan Türkiye'nin de etki alanını artırmakla birlikte bir takım sorumluluklar yüklemektedir.

Ortadoğu üzerinde etkinliğini sürdürmek isteyen Amerika'nın burada binlerce yıldır önemli bir aktör olan Türkiye gerçeğini dikkate almadan yapacağı eylemlerin kalıcı olmayacağı, bölge halkının bu projelere sempati göstermeyeceği anlaşılmaktadır. İnsan unsurunun ihmal edildiği bir projenin başarısı ve kalıcılığının olmayacağı gerçeği bir kere daha Ortadoğu üzerinde 1920'lerden beri uygulanan politikalarından anlaşılmaktadır. Bu nedenle bölgenin yüzyıllarca hakim ülkesi olmuş olan Türkiye günümüzde daha da önem kazanmaktadır.

1.6. Sonuç

Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihi Osmanlı dönemine dayanmaktadır. İki devlet arasında çok güçlü bir ilişki olduğunu söylemek mümkün olmamakla birlikte ilişkiler Cumhuriyet Türkiye'sinde daha derin ve genişliğine şekillenmiştir. Esasen Osmanlı Döneminde Türkiye aleyhtarı insanlar burada mevzilenirken Osmanlı Devleti mevzi kaybetmiş ve Amerikan halkı yanlış yönlendirilmiştir. Bu durumu lehe çevirmek ise henüz tam olarak mümkün olmamıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinin her bakımdan gelişme dönemi daha ziyade İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonunda bölgede inisiyatifini kaybeden İngiltere ile bölgede rakipsiz güç konumuna gelen Sovyetler Birliğinin durumu yeni bir aktörün varlığını kaçınılmaz hale getirmiştir.

Tarihi süreçte İngiltere'nin ve Rusya'nın bölgede etkin iki güç olması ve Rusya'nın bölgenin etkinlik alanına girmesinin sonuçlarının neler olabileceğinin İngiliz siyaseti tarafından doğru olarak anlaşılması yeni dönemin şekillenmesinin de zeminini oluşturmuştur. Burada Rusya'nın tam etkin olması Batının Ortadoğu- Balkanlar ve Kafkasya sınırlarından kesin olarak atılması sonucunu doğurması da muhtemeldi. Bu nedenle bölgenin Batı ile

bağlarının kopmaması 1945 sonrasında İngiliz siyasetinin önceliklerinden olmuştur. İngiltere, Türklerin bölge üzerinde etkisini ve tarihi mirasını bildiği için Amerika ve Türkiye ilişkilerinin derinliğine ve genişliğine kurulmasına katkı sağlamayı gerek kendi gerekse Batı çıkarları için önemli addetmiştir. Türkiye ise tarihinin kritik bir döneminde SSCB'ye karşı uzanan Batı elini tutmayı ve mütekabiliyet esasına göre politika yapmayı çıkarları gereği görmüştür. Ne var ki, gelişmeler her zaman gerek Türkiye, gerekse Amerika'nın istediği şekilde olmamıştır. Bununla birlikte birçok zaman da her iki taraf bu siyasetten kendi payına yararlanmasını bilmiştir.

Türkiye 1950 sonrasında önemli bir dönüşüm geçirmiş ve Batı ile olan ilişkilerini geliştirmiştir. Bu dönemde dünyada yaşanan Doğu ve Batı İttifakının uzun yıllar süreceği bir kanaat halini almıştır. Durum bu merkeze kayınca mikro farklılıklar ve inanç sistemleri bir tarafa atılarak SSCB karşısında güçlü bir ittifak, Batı dünyasında bütün değerlerin yanında ayrı bir ehemmiyet kazanmıştır. NATO bu alanda önemli bir güvence olmuş ve Türkiye NATO'ya girmiştir. Türkiye'nin bu dönemde oluşan dünya dengesi içerisinde Harp Sanayi alanındaki birikimini ihmal etmesi sonraki yıllarda Türkiye için önemli bir kayıp olmuş ve 2000'li yıllarda bu alanda yeniden ciddi atılımlar yapma süreci başlatılmıştır. Türk Ordusunun Batı standartlarında Batı üretimi silah sistemleri ile modernize edilmesi 1990'lı yıllara kadar önemini korumuştur.

Bu dönemde Türkiye için önemli bir gelişme de Kore Savaşı'na müdahil olan ilk ülkelerden biri olmasıdır. Bu kararı ile Batı içerisinde yerini sağlamlaştırırken, 1955 yılına kadar içeride de önemli işler başarılmıştır. Özellikle kara yolları, tarımda gelişme, kimyasal ürünlerin kullanılması ile tarımda yüksek oranda artış ve haşere ile mücadele halkta rahatlama sağlamıştır. Ne var ki, arşiv belgelerinde de belirtildiği gibi 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren dış yardımların alınmasında karşılaşılan güçlükler bahar havasının kaybolmasına sebep olmuştur. Yine de Türkiye sabırla Batı İttifakının içinde kalmak için hareket etmeye önem vermiştir. 1960 yılından itibaren birçok sorunlarla yaşamaya başlayan Türkiye şartların zorlamasına uzun bir direnişten ve bazı hayal kırıklıkları ile birlikte Sovyetlerle de temaslarını artırmaya mecbur kalmıştır. Doğal olarak Soğuk Savaş döneminde yapılan bu açılım Türk dış politikasında önemli değişime sebep olurken, aslında Türkiye'nin direncini geliştirmesinin de kapısını aralamıştır.

Günümüzde Türkiye ve Amerika birçok alanda ortak hareket etmekte ve uluslararası sorunlarda beraber görev almaktadırlar. Ancak ülkeler arası

ilişkiler çıkarların örtüştüğü sürece ortaklık arz etmektedir. Nitekim Füze Kalkanı Projesi bu alanda bir takım sorunların oluşmasına neden olabilmıştır. Yine tarihi süreç içinde ilişkilerin oldukça iyi olduğu bir süreden kısa bir süre sonra sorunlarla karşılaşmıştır. Kıbrıs Sorunu, Irak Krizi gibi olaylar hafızalarda canlılığını korumaktadır.

Bütün bunlara rağmen Türkiye’de durum ne olursa olsun Türkiye’nin jeostratejik konumundan dolayı, önemi değişmeyecektir. Değişen durumlara göre ABD’nin Türkiye’ye yönelik uyumlu politikası sürecektir. Günümüz Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir fark 1800’lü yıllarda ABD genç bir devlet olarak Osmanlı Devleti ile ilişkilerini geliştirmeye daha istekli davranıyordu. Günümüzde ise Türkiye çıkarları kapsamında oldukça aktif ve istekli tavır sergileyebilmektedir.

KAYNAKLAR

ARŞİV BELGESİ

BCA, Fon :030.01, Yer:42.251.3

BCA, Fon Nu.:030.01, Yer Nu.:219.476.18, Tarih, 28.06.1948 (Amerika Birleşik Devletleri ile Yapılacak İki Taraflı Antlaşma)

BCA, Fon Nu.:030.01.00.00. Yer Nu.:111.701.1(Nal Çivisi Listesi)

BCA, Fon.:030.18.01.02.116.28.13;

BCA,030.18.01.02.166.45.11; **BCA**,030.18.01.02.138.112.13;

BCA, Fon Nu.:030.18.10.01.02, Yer:141.101.17

BCA, Fon Nu.:030.18.01.02, Yer:151.62.3, Tarih:9.12.1958 Tarihli Kararname

BCA, Fon Nu.:030. 01, Yer:60.373.3, s.1,2

BCA, Fon Nu.:030. 01, Yer:60.373.3, s.3-9

BCA, Fon Nu.:030.01, Yer:62.380.4 Muhtıra, s.1

BCA, Fon Nu.:030.01, Yer:62.380.4 Muhtıra, s.2,3,4

BCA, Fon Nu.:030.01, Yer:20.113.12

BCA, Fon Nu.:030.01, Yer:20.113.12

BCA, Fon Nu.:030.18.01, Yer:166.45.1, Cumhurbaşkanı Cemal GÜRSEL imzalı 27.09.1962 tarihli Kararname

BCA, Fon Nu.: 030.18.01.02, Yer:69.86, Tarih:4.11.936 (Yzb.Enver AKOĞLU ABD’ye Gönderilmesi)

BCA, Fon Nu.:030.18.01.02, Yer:42.7 (ABD'den Alınan Hok Av Tyy.)

RESMİ YAYINLAR

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Birleşim 29-33, C.LXIII, MSB Bütçesi, 1971, s.386-391

Kavanin Mecmuası, C.XXVII, Kanun No: 4780, TBMM Kütüphanesi, TBMM Bsm., 1945

Kavanin Mecmuası, C.XXVII, Kanun No: 4780, TBMM Kütüphanesi, TBMM Bsm., 1945, s.798-801

Kanunlar Dergisi, Dönem:3, C.XXVIII, Kanun No:4899, TBMM Kütüphanesi, TBMM Bsm., 1946, s.664-667

TBMM Zabıt Cerideleri, Devre VI, İçtima:4, Üçüncü İnikat, 11.11.1942

MAKALE VE SÜRELİ YAYINLAR

ÇOMAK, Hasret, "İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri, ABD'nin Türkiye'ye Yardım Politikası (Truman Doktrini ve Marshall Planı)", - **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I İkinci Dünya Harbi ve Türkiye 20-22 Ekim 1997-İstanbul**, Gnkur. Bsm., Ankara, 1998

ÖZLÜ, Hüsnü, "Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'ye Uygulanan Ambargonun Sonuçları ve Ulusal Savunma Sanayimizin Gelişimine Etkilerinin Değerlendirilmesi", **Onuncu Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri 20-22 Nisan 2005 İstanbul**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006

SARINAY, Yusuf, "Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Türk Dış Politikasına Etkileri(1952-1960)",

Onuncu Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri 20-22 Nisan 2005 İstanbul, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006

TELİF VE TETKİK ESERLER

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990 C.II:1980-1990**, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1991

ALACAKAPTAN, Aydın, **Atlantik İttifakı**, Türk Atlantik Antlaşması Derneği Yay. S.2, Ankara

GÖNLÜBOL, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, 9.Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996

BAYBURA, İbrahim, **Amerika Tarihçesi, Türk-Amerika Tarihi Münasebetleri Gezi Notları**, 1971

CHASE, Robert – HİLL, Emily – KENNEDY, Paul, (Çec. Belkıs Ç.DİŞBUDAK), **Eksen Ülkeler Gelişen Dünyada ABD Politikasının Yeni Hatları**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1999

ERHAN Çağrı, **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, İmge Yay., Ankara, 2001

FOUSKAS, Vassilis K. (Edt.Seyfi ÖNGİDER), **Balkanlar Ortadoğu Kafkasya Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları**, Aykırı Yay., İstanbul, 2004

GENCER Ali, İhsan – ÖRENÇ, Ali Fuat – ÜNVER, Metin, **Türk Amerikan Silah Ticareti Tarihi**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2008

KARLUK, S.Rıdvan, **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim**, 4. Baskı, Beta Yay., İstanbul, 1996

MEE, JR. Charles L., (Çev.:İhsan GÜRKAN-Osman ÖNDEŞ), **Yağma**, Altın Kitaplar Basımevi, 1975

ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.I: 1919–1980, 3 Baskı, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2001

SARAY, Mehmet, **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler**, A.A.M., Ankara, 2000

TOPUR, Tuncer, **Dünya ve Türkiye-AB-Kıbrıs Üçgeni**, Yeni Türkiye Yay, Ankara, 2002

TURGUT, Serdar, **Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi**, Adalet Matbaacılık, Ankara, 1991

UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih(1945–1999)**, Hv. Bas. Ve Neş. Md. lüğü, Ankara, 2006

YAVUZ, Nuri, “Sivas Kongresi ve Manda Meselesi”, **Sivas Kongresi II. Uluslararası Sempozyumu 2 Eylül 2003-Sivas**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2003

YALÇIN, Durmuş-AKBİYİK, Yaşar-AKBULUT, Dursun Ali-ALCIOĞLU, Mustafa-KÖSTÜKLÜ, Nuri-SÜSLÜ, Azmi TURAN, Refik-ERARSLAN, Cezmi-TURAL, Mehmet Akif, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I-II**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000

EKLER:

T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ		Kararname	T. C. BAKANLIK TIBBET ARŞİVİ
Kare sayı 5389			
Millî Müdafae Vekilliginden yasılan 24/10/936 tarih ve 13915 sayılı tekerrede; Amerikadan satın alınacak bombardıman tayyarelerini muayene ve partnemeslerini yerinde müzakere ve tesbit etmek üzere Tayyareci Yüzbâğı Enver Akoğlu ile Tayyare Mühendisi Ahmed Hikmetin Amerikaya gönderilmeleri ve 45 gün kadar sürecek olan bu seyahate ait gündelikleriyle masraflarına karşılık Muzamı kadar döviz ve siyasetal pasaport verilmesi istenilmiş ve Maliye Vekilliginden yasılan 3/11/936 tarih ve 54242/15104 sayılı mütaleenamede, 1936 takvim yılı döviz ocvellerinde Millî Müdafae Vekilati namına Kara Müsteşarlığı için 37,200 ve Deniz Müsteşarlığı için 18,000 lira olmak üzere ceman 52,200 lira tahsisat konulmuş ise de Deniz Müsteşarlığı için konulan para temmen sarfedilmiş olduğundan bu seyahatin ioresindeki zaruret tesdik ve yapılacak masrafların Kara Müsteşarlığı için konulan paradan sarfi kabul olunduğu takdirde istenilen döviz misadesinin verilmesi mümkün olabileceğinden ona göre için bir karara bağlanmasi mümkün olmasığı bildirilmiştir.			
Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 4/11/936 da görüşülerek bahsi geçen tayyareleri yerinde muayene ve partnemeslerini müzakere ve tesbit etmek üzere Tayyareci Yüzbâğı Enver Akoğlu ile Mühendis Ahmed Hikmetin Amerikaya gönderilmeleri ve kendilerine harirci rahlarından beşme Türkiye sınırlarından bağlamak üzere 2/4798 sayılı kararnamaya göre gündelik verilmesi ve Fransız frangının kıymetten düşürülmesi üzerine 2/4798 sayılı kararnamenin tadili derdest bulunduğundan kabul edilecek miktara göre farklarının ayrıca tesviyesi ve masraflarına karşılık 936 takvim yılı döviz ocvellerinde Kara Müsteşarlığı için konulan tahsisattan Muzamı kadar döviz misadesi ve seyahatları için siyasetal pasaport verilmesi onanmıştır.			
4/11/936			
REİSİCUMHUR			
<i>K. Atatürk</i>			
Ba. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.
<i>J. Hürri</i>	<i>S. Sarıoğlu</i>	<i>K. Oğuz</i>	<i>S. Kona</i>
Ma. V.	Ma. V.	Mi. V.	Na. V.
<i>J. R. Özalp</i>	<i>T. Özalp</i>	<i>T. Akın</i>	<i>A. Bektaş</i>
İk. V.	S. İ. M. V.	G. İ. V.	Z. V.
<i>C. Sarıoğlu</i>	<i>S. İ. M. V.</i>	<i>R. İ. V.</i>	<i>M. İ. V.</i>
			Tab. 06.06.10.37

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

KARARNAME

Şube:

Sayı: 2
132

105 ✓

Amerikada kain Kırtis Rayt şirketi tarafından getirilecek malzeme ile Kayserideki tayyare fabrikasında yapıldıktan sonra satın alınacak on beş ve yapılmış olarak Amerikadan gelecek bir iki ceman (16) adet Hok av tayyareleriyle ayrıca yedek olarak alınacak beş (Sayıklon) ve iki (Vörlvint) motörünün, nevi ve istimalindeki hususiyete binan, münakasa ve ihalat kanununun 18 inci maddesinin (2) fıkrasına göre sair masraflarile birlikte tahminen (315,600) dolara kadar pazarlıkla satın alınması ve bu mübayaat için cari sene bütçesindeki tahsisatın yarısını x geçmek üzere muhasebeli umumiyeye kanununun 50 inci maddesine göre, gelecek seneye geçen mukavele aktine işin verilmesi; Millî Müdafaa Vekillığının 30/1/934 tarih ve 431/1202 sayılı tezkeresi ve Maliye Vekillığının 15/2/934 tarih ve 3207/05 sayılı mütaleenamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 15/2/934 te tasvip ve kabul olmuştur .

15/2/934

KİSİSİZLER

Gazi M. Kemali

B. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

*İsmail**S. Sarıoğlu**Yüksel**S. Kaya*

Ha. V.

Ma. V.

Me. V.

Na. V.

*S. D. D.**T. D.**M. V.**M. D.*

B. V.

S. İ. M. V. V.

G. İ. V.

D. V.

*M. C.**M. D.**M. Rana K.**M. D.*

030	18	01	02	41	71
-----	----	----	----	----	----

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT USUL MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar no: 1
7360

KARAR

Amerikan yardımı ile sağlanan mühtelif tipte 17 gemi ile 6 adet mayın tarayıcı gemisini yurda getirmek üzere Amerikaya gönderilmiş olan 55 subey ile 83 gedikli erbağa 1/Şubat/1948 tarihine kadar 2/9390 sayılı karar gereğince gündelik verilmesi ve mayın tarayıcıları getireceklerin gündelikleri hakkındaki 30/1/1948 tarihli ve 3/6918 sayılı kararın kaldırılması, Millî Servisler Bakanlığının 10/11/1947, 20/3/1948 tarihli ve 29/11/72283, 25707/62555 sayılı yazıları ve Maliye Bakanlığının 23/2/1948, 31/3/1948 tarihli ve 13942/826, 1897 sayılı mütevellatları üzerine Bakanlar Kurulunun 6/4/1948 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan İsmet İnönü	Dışişleri Bakanı B. Ş. Turhan	Dışişleri Bakanı B. Ş. Turhan	Adliye Bakanı M. Ş. Arıoğlu	Millî Servisler Bakanı M. Ş. Arıoğlu
Eğilim Bakanı M. Ş. Arıoğlu	Finans Bakanı M. Ş. Arıoğlu	Maliye Bakanı M. Ş. Arıoğlu	Millî Eğitim Bakanı M. Ş. Arıoğlu	
Barınma Bakanı M. Ş. Arıoğlu	Ekonomi Bakanı M. Ş. Arıoğlu	İçişleri Bakanı M. Ş. Arıoğlu	Gençlik ve Spor Bakanı M. Ş. Arıoğlu	
Tarım Bakanı M. Ş. Arıoğlu	Ulaştırma Bakanı M. Ş. Arıoğlu	Ticaret Bakanı M. Ş. Arıoğlu	Cumhurbaşkanı M. Ş. Arıoğlu	

030 18 01 02 116 28 13

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi
Karar Sayısı

KARARNAME

988

Kara Ordusunun kadro ihtiyacına karşılık üzere, Amerikan Askerî yardımından tahsis olunan 3836 Jeep'lik komple parçanın, Türkiye'de montaj işinin Türk Willys Overland Fabrikaları Anonim Ortaklığına peşerialikle yaptırılması; Haliye Bakanlığının uygun mütalâasına dayanan Millî Savunma Bakanlığının 18/9/1962 tarihli ve 2199-62 İşl.Bak.8264 sayılı yazısı üzerine, 2490 sayılı Kanununun 46 nci maddesinin (D) fıkrasına göre, Bakanlar Kurulunca 27/9/1962 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Özgenç

19 01 166 45 47

Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı	Devlet Bakanı
Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Adaleet Bakanı	Millî Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı
Devlet Bakanı	Maliye Bakanı	Millî Eğitim Bakanı	Burhaneddin Bakanı	Ticaret Bakanı
Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı

5-472
396

REPLİK ARKADAŞI SÖZ MÜDÜRLÜĞÜ

CUMHURİYET KALEMİ

BAŞBAKANLIK
HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ

Yazıldığı tarih: 26.1.1956

Numarası: 64

İmza:

Ş İ F R E T E L

Pek Muhterem Cumhurbaşkanımıza

1- Bugün lütfetmiş olduğunuz mesajdan dolayı teşekkürlerimi arz ederim.

2- Evvelki günkü mesajınızın telkinatıyla dün akşam Amerikan İktisadi Yardım Heyeti Başkanını davet ettim. Bir saat kadar konuştuk. Neticede 25 milyon dolarlık ikinci bir tranşın lidere edilmesini kabul etti ve bunu ilân edebileceğimizi de söyledi.

3- Nal mahının son üç senelik idhal durumu şöyledir:

953 senesinde	817 ton.
954 senesinde	828 ton
955 senesinde	734 tondur.

956 senesi için de ilk parti olarak 145 ton birkaç güne kadar memleketimize gelmiş olacaktır.

Nal mahının idhalini, 956 senesi içinde en yüksek idhal senesi olan 953 senesi miktarına isap ederek ulaştırabileceğiz.

4- Senatoların tekandığı gayri mümasip tevur ve bazı profesörlerin yakagıkaz beyanat ve hareketleri dolayısıyla ciddi vaziyet aldık. Üniversiteler bütçelerinin bugün müzakeresine bağlandı. Bütçe komisyonu bir kişi daha giremeyecek dercede doludur. Mebus arkadaşlarımız meseleyi bütün hasusiyetleri ile ortaya koyan çok güzel ciddi ve ağır konuşmalar yaptılar. Bunun karşısında Üniversite mensupları çok müşkil vaziyette kaldılar. Esasen dünden beri Ankara Üniversitesinde 8 kişilik İcra Komitesi benimle temas aramaktadır.

Bütçe komisyonundaki konuşmalara. Öyleden sonra da aynı şekilde devam olacağını tabiidir.

Arzeder, hürmet ve muhabbetle ellerinizi öperim.

S- Başvekillet Hususî Kalem Md. (64) sayılıdır.

Başvekil
Adnan Menderes

030	01			11	201	1
-----	----	--	--	----	-----	---